

A jövő generáció IST-szocializációja

„Legyen jobb a gyerekeknek!”

A 243/2003. (XII. 17.) kormányrendelet melléklete, azaz a Nemzeti Alaptanterv III. részének értelmében a digitális kompetencia felöleli az információs társadalom technológiáinak magabiztos és kritikus használatát a munka, a kommunikáció és a szabadidő terén. A digitális kompetencia a természetnek, továbbá az Information Society Technology, azaz az IST szerepének és lehetőségeinek felfogását igényli mind a személyes, mind a társadalmi életben. Nemzeti alaptantervünk posztulátuma szerint az individuuum fel kell hogy ismerje az IST nyújtotta előnyöket, és maximálisan ki kell aknáznia ezeket, ugyanakkor egyfajta distanciált viszonyt szükséges kialakítania az IST-vel, amely lehetővé teszi a gyermek értelmi-érzelmi autonómiájának megőrzését.

Úton vagyunk egy digitális gyermekvilág felé, amely éppen úgy leképezi a materiális folyamatokat, mint a felnőttek társadalmát a virtuális valóság. „Legyen jobb a gyerekeknek!” – fogalmazza meg tömören 2007–2032-es nemzeti stratégiánk címe. A *Nemzeti Stratégia* horizontális célkitűzései közt szerepel „az informatika lehetőségeinek felhasználása olyan e-szolgáltatás nyújtásával, amely alkalmas a szegénység enyhítésére”. A *Nemzeti Stratégia* alapelve a jövedelmek, a tudás, az információk igazságosabb elosztása, az intézményes és személyes szociális szolgáltatások javítása, valamint – egyebek mellett – a jogok erősítése. Mert a szegénységben felnövő gyermekek éppúgy részesei lehetnek a digitális gyermekvilágnak, mint azok, akik szüleinek nem jelent gondot az áramszámla kiegyenlítése.

A 23/2008. (VIII. 6.) OKM rendelet az oktatási intézmények informatikai fejlesztési pályázataihoz elvárja az esélyegyenlőségi terv meglétét, illetve egyéb esélyegyenlőségi intézkedések meghozatalát. Ezek hiányában a pályázatot eleve nem bírálják el. Amennyiben a pályázó nem teljesíti az esélyegyenlőségi nyilatkozatában foglaltakat, a tényfeltárást követő esztendőben érdemi elbírálás nélkül elutasítják az összes többi közoktatási célú pályázatát. A szegénység nem szegregálhatja a gyermekek egyetlen csoportját sem az információs társadalomban. A digitális kompetencia minden tanulóra vonatkozik a család vagyoni-jövedelmi helyzetétől függetlenül. A kérdés csak az, hogy az iskolába nem járó gyermekek hogyan válhatnak a digitális gyermekvilág aktív részeseivé, őket hogyan lehet bevonni ebbe a szociális transzformációba. Mindenekelőtt az iskoláztatás expanziója révén, tehát úgy, hogy függetleníjük az iskolai oktatást-nevelést a szülők (gyámok) anyagi helyzetétől, és lokális vagy centrális szintű programozással biztosítjuk a digitális polgárrá válás alapfeltételeit minden gondokkal küzdő faluban, szegénységben és elmaradott országrészben. Gyermekvédelmi törvényünk, az 1997. évi XXXI. törvény 6. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjen, feltéve, hogy az nem veszélyezteti a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését. A digitális gyermekvilág nem családellenes: éppen hogy a család intézményének megtartására épít, segítséget nyújt a családoknak, hogy a digitális gyermekvilág ne egy szülők nélküli falanszter-társadalom legyen (lásd Madách: *Az ember tragédiája* falanszterjelenetét).

A digitális gyermekvilág paradigmája

A digitális gyermekvilág paradigmája már létező jelenség, akár tudomást veszünk róla, akár nem. A digitális gyermekvilágot a felnőttek hozták létre, még akkor is, ha nem pont a gyermekek voltak a fókuszban, amikor megteremtették. A digitális gyermekkor kihát a jövő generációk felnőtt életére, és nagyban meghatározza Földünk szociális arculatát az elkövetkező évtizedekben, évszázadokban. Éppen ezért érdemes és fontos tudomásul venni, hogy digitális gyermekvilágot is teremtettünk – még ha ez csak egy szociális mellékterméknek is indult –, és ebben a világban nőnek fel a nem túl távoli jövő társadalom-építői és társadalomrombolói. A digitális gyermekvilág nem függetlenedett a felnőttektől: befolyásolható, irányítható, fejleszthető, csak meg kell tanulnunk, hogy miként.

A hatások és ellenhatások a kis emberek értelmi, erkölcsi, testi fejlődésében csapódnak le. A nevelés és oktatás irányait a gyermek és a fiatal értelmi, erkölcsi és korporális szükségletei határozzák meg. A digitális gyermekvilág érintésre táruul fel: a kis ember – ujjának (latin: 'digitus') egyetlen érintésével – szimbólumok sokaságát irányítja. A jelképek szerepe megnő, és preponderenssé válik. Az anyagi valóság dematerializálódik, a természeti környezet pedig az épített környezet szűk szegletében kap helyet, éppen csak mutatód. Minél sűrűbben lakott civilizációs környezetbe érünk, annál inkább csökken a zöld felület (1), és átveszi helyét az ujjal vezérelt érintésvalóság. Gyermekvédelmi törvényünk 6. §-ának (5) bekezdése értelmében a gyermeknek joga van az információs ártalommal szembeni védelemhez. A 6. § (6) bekezdése kimondja, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy hozzáférjen a médiában a fejlettségének megfelelő, ismeretei bővítését segítő műsorokhoz, valamint hogy védelmet élvezzen az olyan káros hatásokkal szemben, mint a gyűlöletkeltés, az erőszak és a pornográfia. Nemzeti alaptantervünk értelmében az információs társadalom nyújtotta technológiát csak kritikus és megfontolt hozzáállással szabad igénybe venni. „Web-based learning provides students with access to information that needs to be critically evaluated” – olvassuk a 2003-ban megjelent *Web-Based Education: Learning From Experience* című tanulmánykötetben (Huerta, Ryan és Igbaria, 2003, 31.). Tehát a világháló segítségével történő tanulás során fontos, hogy kellően kritikus szemmel nézzük a beérkező információtömeget, hiszen a rengeteg információ halmazában könnyen elsikkadhat a lényeg, és ez a tanulás rovására is mehet.

Az egyoldalú információközlés és az internetes társas interakciók más és más jellegű etikai attitűdöt várnak el a digitális gyermekvilág főszereplőitől, a majdani felnőttektől. A felelősség, melyet a felnőtt világ érez a kis emberek iránt, egy olyan, újszerű felelősséggel egészül ki, amelyet az IST-használó gyermekek kell tanúsítsanak az információs társadalom felé. Míg a felnőttek felelőssége vegyesen jogi és etikai típusú, a gyermekeké alapvetően etikai, és csak igen kis részben jogi. A gyermek büntetőjogi felelőssége nem, polgári jogi felelőssége is csak erős megszorításokkal állapítható meg. Itt tehát etikai felelősségről van szó. Az iskolai fegyelmi felelősség is alapvetően etikai típusú szankcionálást jelent. A kiskorú fiatalok körében már egy megváltozott, vegyesen jogi és etikai felelősséggel találkozunk, de ez az életkor már az átmenetet készíti elő a felnőtté válás küszöbén.

A gyermekvilág felelősségi módusza plasztikusan tárja eléink a jogi működés lényegét. Az ösközösségnek nevezett kezdeti társadalom nem bizonyult működőképesnek, így szükségessé vált az átalakítása. Ehhez azonban kellett egy szervező erő, melyet mi jognak nevezünk. A jog célja ennek az átmenetnek a biztosítása, és az, hogy a kellő időben és térben megszüntesse majd önmagát. Akkor, amikor a korábban rosszul fungáló társadalom jogi kényszer nélkül is alkalmassá válik az önműködtetésre. A gyermeki felelősség egyfajta mesterségesen előállított vákuum, melyet mi, felnőttek hozunk létre, de amely nélkülünk nem tudna fennmaradni. A gyermekvilág modellezi a társadalomfejlődés mindenkori optimális helyzetét. Jogra, azaz kompulzív szervező erőre viszont egyelőre még

sükségünk van. A jog nélküli társadalom ideje igen távolinak tűnik, mégis egy ilyen, utópisztikusnak ható gyermekvilágot igyekszünk teremteni, legalább a kis embereknek.

Előnyök és hátrányok

A Központi Statisztikai Hivatal a társadalmi haladás mutatói között egyebek mellett a gyermekszegénységet és a számítógéppel rendelkező háztartások számát is figyelembe veszi. A társadalmi haladást egy az eddiginél jóval inkább emberközpontú mutatószámrendszer alapján kívánják mérni, amely egyúttal pontosabb képet ad a szociális viszonyokról, s így a digitális gyermekvilág helyzetéről. Az eredetileg OECD-kezdemenyezésben több, mint száz ország vesz részt, köztük Magyarország is. A digitális gyermekvilág a szociális fejlődés egyik mozgatórugója, s ezt mára az országok zöme elismeri.

A gombnyomásra megnyíló világ előnye, hogy:

- szimplifikálja a társas interakciókat (ez bizonyos esetekben hátrányos is lehet),
- megnöveli az egységnyi idő alatt létrehozható társas kölcsönhatások számát,
- tértől és részben időtől is independenssé tesz,
- minden eddiginél pontosabban kitűzhető a gyermekvilág szabálypóznái,
- a gyermekek egyidejű visszajelzést küldhetnek a felnőtteknek,
- a digitális gyermekvilág igen nagy részben saját maga alakítja ki önnön digitális társadalmi normáit és a nem feltétlenül jogi típusú visszacsatolás (jutalmazás vagy szankcionálás) módjait,
- környezetkímélőbb, mivel – szakítva a társas működés hagyományaival – nem elsősorban a környezeti elemek igénybevételén alapul,
- alkalmas a szocializációs modellezésre, a társadalmi normatervezésre és az experimentális jogalkotásra,
- részleges immaterialitása segít kiküszöbölni a klasszikus értelemben vett pauperizációs diszkrepanciákat,
- komplex és hiperinformatív,
- felkészíti a gyermekeket a felnőttkori szerepek bekódolására,
- és általában véve gyermekbarát.

Hátrányos hatásokat is képez:

- gyakran éri az elszemélytelenedés vádja (amely nem feltétlenül és minden esetben igaz),
- az erős társadalmi kontroll átértelmeződéséből a biztonságérzet gyengülése következhet,
- az esetleges szociális extrémizálódás veszélye,
- a jogi módusz háttérbe szorulása (ez lehet előnyös is),
- a realitásérzet defektusa,
- a természeti környezettől való csaknem teljes függetlenedés a környezettudatosság elteoretizálódásához vezethet,
- a beérkező információk kritikus kezelése nehézkessé válhat,
- a digitális dömping veszélye,
- s ezáltal felfokozott kommerciális és kulturális-spirituális devalorizáció,
- a bizonytalansági faktor augmentációja (járatlan út kontra ökörcsapás),
- hangsúlyeltolódások a társas szituációkban.

Az előnyök és hátrányok mérlege a társadalmi haladás mutatóiból egyértelműen kirajzolódhat. Pontos szociális méréssel, adekvát módszerek és gondosan gyűjtött adatok segítségével a digitális gyermekvilág jelene és jövője is meghatározhatóvá válik. A szük-

séges változtatásokat pedig a közszféra és a civil szféra szoros együttműködésben dolgozhatja ki.

Fejlődésben

A digitális gyermekvilág állandó fejlődésben van. A szellemiségében gazdag, de materiális javakban szegény országokban előfordulhat, hogy a gyermekek érdeke nem jut kellőképpen érvényre. A szabad és a szűkös javak közti arány felborulása a kulturális értékek rovására mehet. Aminek természetesnek kellene lennie, mint például a gyermekek alapvető jogainak, az csorbát szenvedhet az elanyagiasodó társadalmi struktúrában. A jognak nem lehet ára, pedig van. Léteznek drágább és kevésbé költségesen élvezhető jogok. Vannak azonban olyan jogok, melyekért a közösség egésze kell fizessen: adók, járulékok, illetékek vagy más, vagyoni-jövedelmi helytállás formájában.

Az absztrakt jellegű hozzáállás a fejlettebb államok sajátja. Tudni kell elvonatkoztatni a kétkezi valóságtól, és manualizálás helyett digitalizálni a civilizációs környezetet: azaz tudással felváltani a fizikálisat, kisebbel a nagyobbat, szellemivel a korporálisat. Egy szóval a digitális gyermekvilág a felnőttek tudástársadalmára húzható fel.

A gyermekek társadalmi szereplők, még hogyha participációs jogaik korlátozottabbak is a felnőtteknél. Együtt haladnak a nagyok közösségével; közösségeik együtt fejlődnek az önmagáért felelős felnőtt-társadalommal. Esterházy (1991, 92.) szavaival: „Amit valóban el szeretnék mesélni, az az a gazdagság, amellyel a gyerekek védekezni tudnak, végül is ellenünk, felnőttek ellen, az iskola ellen, az intézmények ellen.” A gyermekek csak részben tudják megőrizni immunitásukat. A felügyelet, a nevelés és a gondozás szoros összefüggést enged a felnőttek világával. A gyermekvilág alapelemei visszavezethetők a fejlett technológiájú, tudását generációról generációra átadó társadalomhoz. A technikai kompetencia adott, és erre nő rá a digitális kompetencia is. A gyermek persze másként alkalmazza a digitális kultúra eredményeit: saját igényei kielégítésére fordítja. Ezeket az igényeket az igényesség általános értékelvi szintjén orientálhatják a nagy emberek (les grandes personnes). A gyermeki ellenállóképesség a felnőttek világában prekondicionált, tehát elméletileg nem szakadhatna el a digitális kultúra alapjait nyújtó felnőtt-társadalomtól, valamint ennek jogi, erkölcsi, tudományos stb. normativitásától. Gyakorlatilag sokféle kimenetet lehet elképzelni.

A digitális gyermekvilág több irányban haladhat tovább:

- betokozódhat a felnőttek információs társadalmába,
- vagy éppen elválhat attól, és önálló fejlődési utat járhat be;

A digitális gyermekvilág állandó fejlődésben van. A szellemiségében gazdag, de materiális javakban szegény országokban előfordulhat, hogy a gyermekek érdeke nem jut kellőképpen érvényre. A szabad és a szűkös javak közti arány felborulása a kulturális értékek rovására mehet. Aminek természetesnek kellene lennie, mint például a gyermekek alapvető jogainak, az csorbát szenvedhet az elanyagiasodó társadalmi struktúrában. A jognak nem lehet ára, pedig van. Léteznek drágább és kevésbé költségesen élvezhető jogok. Vannak azonban olyan jogok, melyekért a közösség egésze kell fizessen: adók, járulékok, illetékek vagy más, vagyoni-jövedelmi helytállás formájában.

– apolitikus beállítottságú rendszerszervezés mehet végbe, ahol nem a megszokott, felnőttek osztások-tagozódások viszik a prímet, hanem a célszerű tudás és az információ-vagyon;

- nőhet a gyermektársadalom önmagáért érzett és viselt felelőssége;
- valódi digitális demokráciát formázhat, ahol de facto is egyenlő a szegény és a jól élő,
- vagy elmélyítheti a digitális szakadékot a digitális holt munka értékének eltűnésével;
- valamint, ami életszerűbbnek tűnik, a materiális közegben működő demokráciát fordítja le, annak hiányosságaival együtt;
- ami kevésbé valószínű, de nem kizárható, hogy a digitális gyermekvilág zsákutcába fut, és egy új típusú szocializálódás indul el a kis emberek társadalmában.

A *Wall Street Journal Europe* megbízásából 2009-ben készült felmérés szerint hazánkban a pedagógusokat sokkal nagyobb mértékben becsüli meg a társadalom, mint például a politikusokat vagy a pénzembereket. A digitális gyermekvilág sem képzelhető el tanárok nélkül. Az érintésvezérelt virtuális valóság is igényli a tanári felügyeletet, csak éppen másképp, eltérő módszerek szerint. A pedagógusok és a szülők sem hullanak ki a digitális gyermekvilágból, de feladataik módosulnak, hatáskörüket pedig átírhatja a mindenkorri jogalkotás. A fejlődés nem jelenti a múlttal való teljes szakítást: a múlttá váló jelen institutionális romjain élünk tovább.

A család a digitális gyermekvilág kiindulópontja. Minden gyermeket megilletnek olyan szabad jogok, melyekért nem kell kötelezettséggel fizetnie, legalábbis nem úgy, mint a boltban egy tábla csokiért. Alkotmányunk 67. §-ának (1) bekezdése szerint a család, az állam és a társadalom köteles megvédeni a kis embereket, és köteles biztosítani számukra a megfelelő testi, szellemi, erkölcsi fejlődést. Ezen szabad jogok teremtik meg a digitális gyermekvilág egzisztenciális feltételeit. Gyermekvédelmi törvényünk 6. §-ának (2) bekezdése szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a társadalomba való beilleszkedéséhez és önálló életvitelének megteremtéséhez.

Societas in societate

A tábla csoki mint az anyagi jólét megtestesítője élesen szemben áll a gyermek pénzben ki nem fejezhető jólétével: a csokihoz az jut hozzá, akinek van elég bankó a zsebében, de a társadalmi alvást és felépítményt nem lehet forintért, sem euróért megvenni. A digitális gyermekvilág főszabály szerint nem vagyoni viszonyokra felhúzott struktúra, és ennyiben mindenképpen demokratikusabb és igazságosabb, mint a múlt vagy a jelenbe átcsúszó múlt társadalma.

A fogalmak, jelképek átértékelődése folyamatosan zajlik. Erről szól a hétköznapi közélet, a mindennapos társadalmi konfliktusok. A szimbólumváltások, jelentéseltolódások, a nézetkülönbségekből keletkező társadalmi innováció, a szociális elérteletlenedés és felértékelődés közlekedődény-rendszere, a kivesző és újonnan keletkező konceptusok a makroközösség szintjén tapasztalható alterációkat közvetítik az egyes településeken élők, a lakóközösségek és a családok felé. A digitális kultúrájú családban felnövő gyermek számára már nem a természetes és mesterséges tárgyak objektív világa fontos, hanem a pszichésen és tudati szinten átélhető élmény, a megszereshető információ. Roald Dahl csokoládégyára egy felsőbb tudati szintre transzponált világot tár elénk, ahol a csokoládé kínálta tárgyi valóság szöges ellentétben áll a belső lelki folyamatok emberi értékeivel. Ez a helyéből kimozdított, Roald Dahl-i csokoládévalóság az, amelyet össze kell mérni a digitális gyermekvilág nyújtotta értéktöbblettel (Lásd: Roald Dahl: *Charlie and the Chocolate Factory*).

A csokikontraktusos hétköznapihoz képest a gyerekek nem vételár megfizetésével egyenlítik ki tartozásukat (Polgári törvénykönyv 365. §), hanem kooperációval, tanulás-

sal és egészséges életmód folytatásával tartoznak a társadalomnak (gyermekvédelmi törvény 10. §). Ezek a szociális transzpozíciók lehetővé teszik, hogy a gyermekek közössége *societas in societate* jelleggel működhessen. A digitális gyermekvilág is lehet olyan közösségi fórumrendszer, amely elkülönül, de nem idegenedik el a felnőttek digitális társadalmától. A nagy kenguru erszényéből kipottyánó kölyök azonban rendszerint már nem tér vissza a védett erszénybe, hanem saját lábára áll, s megpróbál öntudatosan és többé-kevésbé önállóan létezni a nagyok között.

A mindennapos jogügyletek verbálkontraktusos biztonsági szintje nem felel meg a társadalmi szerződésen nyugvó gyermeki jogok biztonsági szintjének. Polgári törvénykönyvünk szerint nem lehet semmisnek tekinteni a cselekvőképtelen kiskorú által kötött és már teljesített olyan szerződéseket, amelyek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel (12/C. § (2) bekezdés). A korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó, kisebb jelentőségű szerződéseket (12/A. § (3) bekezdés b) pont). Ez a verbálkontraktusos szint tehát „különösebb megfontolást nem igényel”. A gyermeki jogok biztosítása mögött ellenben egy alaposan megfontolt, átgondolt társadalmi értékrend húzódik meg.

Az észti eset és a brit példa

Észtországban a kormány 1996-ban indította „Tigrisugrás” elnevezésű programját, melynek keretében minden oktatási intézménybe bevezették az internetet. Sokan tekintik példának a digitális gyermekvilág észti modelljét. Csakhogy az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy az észti gyermeklakosság még európai nagyságrendben mérve is keveset számlál, tehát a példa ugyan adott, viszont a megvalósítás egy természetesebb ország esetében lényegesen nehezebb volna. Magyarország is tett lépéseket a digitális gyermekvilág kialakítása felé vezető úton, de a szociális transzpozíciókhoz idő és türelem kell.

Az észti eset arra példa, hogy egy kis ország is koncentrálhatja erejét egy-egy kiemelt jelentőségű fejlesztési területre. Magyarország számára is nyitva áll az út, hogy csekélyebb mennyiségben rendelkezésre álló forrásait (vagy azok egy részét) a jövő generációra fordítsa, és előteremtse a digitális gyermekvilág materiális feltételeit. Röviden: beruházzon a várható társadalmi haszon érdekében.

A brit eset az interaktív oktatási táblák csaknem 100 százalékos elterjedtségét mutatja. Az interaktív táblákra érintéssel írhatunk, rajzolhatunk, érintéssel vezérelhetjük a tábla számítógépét. Minthogyha egy számítógépes egérrel tennénk mindezt. Interaktív oktatási táblákat Magyarországon is használnak nem egy helyen, de az elterjedtség terén még van mit tenni. Itthon a IV. Országos Interaktív Tábla Konferencia és Módszertani Börze 2009. szeptember 25-től 26-ig tartott. A konferencia végén kihirdették, hogy ki nyerte a „Hogyan használom az interaktív táblát a kompetenciafejlesztésben?” című pályázatot.

Az Egyesült Királyságban vagy Hollandiában például digitális kapcsolatrendszerrel építettek-építenek ki a szülőket, a pedagógusokat és a tanulókat között. Hasonló elképzelések hazánkban is vannak, hogy a digitális gyermekvilág kiterjedjen a gyermekvédelmi törvényünkben is megfogalmazott tanulmányi kötelezettségek szabta szocializációs területre is. Szerre a világban léteznek törekvések a papíralapú oktatás digitalizálására, igaz, ennek ellenzői is akadnak szép számmal.

Felelősségi súlyok

A digitalizáció általános jelenség a kicsit is fejlettebb világban. A társadalmi mechanizmusok részben vagy egészben átkerülnek az IST világába. A gyermekeket érintő digitalizáció csupán egy szelete ennek a folyamatnak. A szuperponált társas processzusok

a digitális térben átrendeződnek. A közösségi élet egyes alrendszerei elveszítik szuperpozíciójukat, más alrendszerek pedig leválnak a társadalmi szféráról. Az átformált proceszuszok a valós térben értelmezhetetlenné válnak, és jelentésük, jelentőségük kizárólag a digitális valósághoz kötődik.

A digitális valóság fokozatosan elválik a hagyományos térbeli elrendeződéstől, és új utakat talál magának. A gyermekvilág digitalizálása hasonló következményekkel jár: a klasszikus gyermekszerepek a gyermek-felnőtt relációkban lépésről lépésre mutálódnak. A gyermekvilág digitalizációs átmozgatása a gyermeki létezés eredeti céljait és motívumait értékeli át. A gyermektársadalom esetében elválhat a jogszabályi sui juris állapot a főként faktuális alapokra helyezett felelősségi állapottól. A ténységi alapon éretnek tekinthető s így éretten is viselkedő gyermek jogi felfogásban továbbra is a kedvező felelőtlenség állapotában marad. (Igaz, ennek fentebb láttuk bizonyos megszorításait.) Az értelemi érettség elválhat a testi fejlettségtől; az értelemhez köthető felelősséget a digitális környezetben jóval kevésbé csökkenti a testi eredetű felelősségi hiátus. Jóllehet polgári törvénykönyvünk 347. §-a a belátási képességtől teszi függővé a gyermek civiljogi szankcionálhatóságát, ez a kedvező jogi helyzet a gyakorlatban főleg a gyermek testi és kevésbé az értelemi fejlettségén alapul. A digitális társadalomban a testi szempontú felelősségszűkités lehetősége sokkal redukáltabb formában jelentkezik, mint a tangibilis valósághoz szabott Polgári törvénykönyv kauzisztikája szerint. A fiatalok közjogi judiciumán is sokat változtathat a fiatalokú értelemi megítélése felé eltolódó súlypont.

Binaritás

A digitális adatátvivő jelek az impulzus kétféle értékét vehetik fel:

- van impulzus vagy
- nincs impulzus.

A binaritás azonban nemcsak technikai értelemben érvényesül a digitális valóságban. Az etikai fogalmak is többnyire pozitív vagy negatív értéket vesznek fel, a jogban pedig a jogszerűség és a jogellenesség kettősével találkozunk. Ugyanígy általában ellentétes értékpárok köré rendeződik az élet számos más szegmense is (például technikailag működőképes vagy működésképtelen, esztétikailag szép vagy csúnya, szociológiailag társadalomépítő vagy társadalomromboló stb.). Életünk a kettes számrendszer szerint mindig egy alapellentét köré szerveződik, s ehhez az alapduálhoz vezethető vissza a társadalmi működés.

Egy ilyen leegyszerűsített sémának a szociológiai alap kutatás szempontjából mindenképpen van mondanivalója. A szimplifikált szocializációs képletben a jó (azaz az építően ható) és a rossz (tehát a romboló) egyértelműen elkülöníthető egymástól, amennyiben visszamegyünk a konkrét társadalmi jelenség alapjaihoz. A digitális gyermekvilágot egy lényegében véve igen leegyszerűsített klisével nyomják: a pozitívum áll szemben a negatívummal, ahol a pozitív outputnak mindig győzedelmeskednie kell a negatív felett ahhoz, hogy a társadalom fennmaradhasson. A digitális gyermekvilág teoretikus végét a negatív kimenet választása jelentené.

Ezt a voltaképp örömelvű felfogást cizellálni kell. Erre való a társas kölcsönhatások differenciáltsága és interdependenciája. A gyermekvilág alapvetően örömelvű, de a felnőtté válás tanulási folyamatai egyre inkább felemésztik ezt az örömelvű binaritást, és mire az individuum kilép a gyermekvilágból, erejét veszti a bináris gondolkodása is. Hogy digitális gyermekvilágot hozzunk létre a jövő generációinak, újra kell tanulnunk az egyszerűsítést, a jó és rossz egyértelmű (egyet jelentő) kontrasztálását.

A binaritás technikai vetülete szoros összefüggésben van a szociálpszichológiáival. A technikai binaritás valójában a társadalomlélektani kettes rendszer civilizációs lefordítását jelenti. A komplexitás pedig hozzáadott érték.

Digitális generáció és regeneráció

A digitális társadalom autopoietikus karaktere, in theoria, társadalomszervezési szempontból kiterjeszthető a digitális gyermekvilágra is. A gyermekvilág azonban függő rendszer: a felnőttek egyfajta „deizmusától”, illetve konstans interveniálásától függ. A gyermeki egzisztencia relatíven képzelhető el. Primordiálisan a gyermek-szülő, valamint a gyermek-tanár relációban beszélhetünk a digitális gyermekvilágról, ahol a felnőtt közösségek normáihoz képest speciális szabályok is érvényre jutnak. A specialitás a gyermeki létező kötédk, de a gyermeki létszak mulandósága folytán temporális dimenzióban fokozatosan megszűnik a digitális gyermekvilágot alkotó egyének ezen speciális társadalmi-jogi helyzete, és integrálódnak az általános normavilágba (a felnőttekébe). A digitális gyermekvilág elméletileg mindig újratermeli önmagát, vagy legalábbis valamely módon újból és újból előáll. A közelmúlt gyermekei, akik már csak emlékekben gyermekek, gondoskodnak a gyermeki létezés fenntartásáról. A tudat gyermeki residuuma termeli újra magát a gyermekvilágot.

Az információs útkereszteződés piros lámpája

Az információ önmagában semleges. Ha jó célra fordítjuk, pozitív előjelet kap, ha hátrányt képez, negatívát. Az információ nem abszolút jó, így szükséges klasszifikálni, és ennek alapján ellenőrizni, mielőtt bekerül a digitális gyermekvilág szabad információáramába.

Egy kicsit olyan ez, mint ha egy kereszteződésben a merőleges útirányban mindig zöld volna a jelzőlámpa, míg a másik útirányban mindig piros, és aktuális szempontok szerint megszűrnék, melyik autós válthat át a zöld sávba. Ezzel ugyan szabaddá válna az autósok, illetve az általuk reprezentált információpartikulusok áramlása, de ez a szabadság hátrányt is képezne. A szűrés szempontrendszerét mi magunk alakítjuk ki,

így végső soron mi döntjük el, mely információk juthatnak célba. A jó és a rossz binaritását a felnőtt-társadalom határozza meg. Az információs útkereszteződés piros lámpáját csak indokolt esetben érdemes bekapcsolni, és semmiképpen sem szabad örökre úgy felejteni. Meg kell adni az esélyt, hogy mások is célt érhessenek, hogy mindenki gyakorolhassa jog szabta szabadságát a digitális gyermekvilágban is.

A Los Angeles-i UCLA (University of California, Los Angeles) egyetemen a Center for Communication Policy egy milánói és egy szingapúri egyetemmel karöltve hozta tető alá a World Internet Projectet (WIP). Ennek keretében a brit kutatók 2007-ben arra az eredményre jutottak, hogy a gyermekeket elérő internetes információáradat megszürése a társadalom véleménye szerint elsősorban a szülők felelőssége, másodsorban az iskoláé, harmadik helyen az internetes szolgáltatóké és csak negyedik helyen a kormányzaté. A szülők után tehát az iskola felelősségét emelték ki. Szintén 2007-ben, a WIP-felmérés

A Los Angeles-i UCLA (University of California, Los Angeles) egyetemen a Center for Communication Policy egy milánói és egy szingapúri egyetemmel karöltve hozta tető alá a World Internet Projectet (WIP). Ennek keretében a brit kutatók 2007-ben arra az eredményre jutottak, hogy a gyermekeket elérő internetes információáradat megszürése a társadalom véleménye szerint elsősorban a szülők felelőssége, másodsorban az iskoláé, harmadik helyen az internetes szolgáltatóké és csak negyedik helyen a kormányzaté. A szülők után tehát az iskola felelősségét emelték ki.

keretében megkérdezett kínaiak, akár internethasználók voltak, akár nem, csaknem egyöntetűen (kilencven százalékban) azt nyilatkozták, hogy az internettartalom java része nem gyermekeknek való. Az internethasználók 40 százaléka, az Internetet nem használóknak pedig 65,9 százaléka vélte úgy, hogy a digitális gyermekvilágban a gyerekek nem megfelelő barátokat szereznek maguknak. A barátság kínai felfogása persze nagyban eltér a nyugati típusú szociológiai fogalomtól. A felmérés eredménye szerint a kínaiak továbbra is úgy tartják, hogy a szülő-gyermek kapcsolatban a személyes jelenlét van a hangsúly (55,5 százalék), de egyéb interperszonális kapcsolataikban nagyobb teret engednek az e-mailnek, valamint a mobiltelefonjának is. A családi kapcsolattartásban a vezetékes (59,5 százalék) és a hordozható telefon (40,3 százalék) is megelőzi az internetet. A szüleikkel e-mail segítségével mindössze a megkérdezettek 3,1 százaléka kontaktál. A kínai és a brit társadalom, azaz a Kelet és a Nyugat közti ősi ellentét az információs társadalom befogadásában meglepően oldottnak látszik.

Partnerség kontra paternalizmus

A gyakori válásokra tekintettel a szülő-gyermek kapcsolattartás is mindinkább számítógéphez, mobiltelefonhoz, alapvetően internethez kötött. A lényegi célt elértük: a távolságot, amit sokáig a tág szocializáció fő gátja és korlátja volt, áthidaltuk. (A távolság leküzdése valójában folyamat, melynek aktuális állását az idő fiktív lefagyasztásával láthatjuk, melynek révén pillanati állapotfelvételt kapunk.) A távolság mint probléma eliminálásával viszont meg is változtattuk társas kölcsönhatásokra épülő, saját univerzumunkat. Az egyetemesség, azaz az univerzalitás minden korábbi történelmi epochánál inkább megvalósulni látszik. A technikai fejlődés szükség szerint együtt jár a jogi normatív háttér átalakulásával, de korolláriuma az élettani változás is. A fejlődés tehát az egyetemesség irányába tendál, de ez az univerzalitás merőben más, mint amit a görög és a római filozófusok annak tekintettek. Ők ugyanis nem számoltak az egyetemessé válás komplex szociális impaktjával. Tehát azzal, hogy az elmélet megvalósulása során nemcsak a gépeket kapcsoljuk össze, hanem elgépiesedhet az ember egoja is, eltűnhet a növényzet, kiveszhetnek állatfajok. Egyszóval az egyetemes valóság állandó fejlődés eredménye, melynek során az újabb és újabb emberi generációk átprogramozzák gondolkodásmódjukat, új értékekre lelnek, és az alapvető értékek sorrendjének felcserélődésével megnőhet vagy épp elgyengülhet a gyermekvilág hatása a felnőtt-társadalomra.

A nagyobb fogékonyságot jobbra a gyermeki léthez kötjük. Az új befogadása, a jövő percepciója megnöveli a gyermekvilág súlyát a globális közösségben. A digitális gyermekvilág sokszor könnyebben lép át földrajzi-politikai határvonalakat, mint a felnőttek. Ezt az előnyt egy kellőképpen fejlett és átlagon felül civilizált globális emberi közösség könnyen a saját hasznára fordíthatja, anélkül, hogy a gyermekek jogai sérüljenek. A közös szocializációs kincs felhasználása nem feltételezi egyes társadalmi csoportok kihasználását. Az 'usus' és az 'usurpatio' tudatos elkülönítése révén eredményes társadalmi konszenzus születhet a digitális gyermekvilág és a társadalompolitikai támogatást élvező e-oktatás hasznos átfedéseit illetően. A gyermekek megtartják önállóságukat, de nem utasítják el a 'top-down' érkező támogatások azon megnyilvánulásait, melyek autonóm mozgásterüket szélesítik, vagy legalábbis nem korlátozzák.

A gyermekek „felnőttesítése” terén óriási lépést jelentett a gyermektársadalomnak kínált partneri viszony, a korábbi paternalista beállítottsághoz képest. A gyermekek érését nem lehet siettetni, s nem is volna érdemes. Mindazonáltal sokat jelent a társadalomfejlesztésben, ha a kis emberek képességeit elismerjük, és ez az elismerés több mint kobaksimogatás vagy vállveregetés.

Clam, vi aut precario

A digitális gyermekvilág felugró reklámlakkaiban számos politikai szimbólum jelenik meg. Jóllehet a magánszféra szimbolikájának hatása a közzszférára erőteljesebb, mint fordítva, bizonyos ellentétes irányú áthatás is detektálhatunk (vesd össze: *Julesz, 2008*).

Egy szélsőséges szimbólumokkal díszített áru esetében közrendellenességet vagy köz-erkölcsöt sértő jeleget kellene állítani és bizonyítani, hogy a formatervezési minta oltalomba vételét meg lehessen tagadni. A köznyugalmat nyíltan nem sértő formaminták esetében nem vállal politikai színezetűnek tekinthető állásfoglalást a szabadalmi hivatal, s így nem minősíti erkölcstelennek az ilyen vagy olyan politikai szélsőségeket. Hogy a megengedő álláspont milyen hatással van a kiskorúak erkölcsi fejlődésére, azt a fizikális erőszak és a vele szorosan összefüggő, a digitális gyermekvilágban is terjedő „elektronikus erőszak” mutatja (vesd össze: *Julesz, 2007*).

Az erőszak tehát áterjed a felnőttekről a gyermekekre, és fokozatosan kialakul egy negatív visszacsatolási spirál. Hogy az ilyen spirálok hol a vége, azt történelmi példák sora mutatja. Az emberiség digitális korszaka talán ezt az effektust is képes lesz kiiktatni a szociális folyamatokból.

A fiatalság mint digitális szocializációs faktor

A digitális szocializáció a gyermekeket, tanulókat jobban eléri, mint a mai felnőtteket. Míg az én korosztályom még technikaórán hegeszteni és fűni-faragni tanult, a mai iskolások már a számítógép adekvát használatán szocializálódnak. Így lett a technikaórából számítástechnika óra. A felnőtt világnak nagy szerepe van a fiatalok orientálásában, de a digitális szocializáció éppen az a világ, ahol a felnőtt-társadalomnak megfelelő távolságot kell (vagy illik) tartania az önállóságot tanuló digitális gyermekvilágtól. Az olyan kezdeményezések, mint az International Children's Digital Library (ICDL), követendő példát nyújtanak a felnőttek számára, hogy miként szóljanak bele nem sértő, de segítő módon a digitális gyermekvilág életébe. A könyvtár honlapján digitalizált gyermekkönyveket lehet olvasni, anélkül, hogy anyagi ellenszolgáltatást várnának el érte.

A digitális gyermekkönyvtárak is a felnőtteknek szánt digitális bibliotékák példáját extrapolálják a kis emberek világába. Az e-iniciatívák akkor lehetnek igazán hatékonyak, ha nemcsak a felnőtteket szólítják meg, de a gyermekek számára is kínálnak hasznos és értékes szolgáltatásokat. A látszólag költségmentes e-kínálat valójában nagyon is onerosus, csak éppen a digitális gyermekvilág ezt a terhet átháríthatja a pénzkereső felnőttekre. Az adhéziós jelleggel kínált e-gyermekprogram a felnőttek e-világához kapcsolódik.

Az adherens e-gyermekprogram, ha valóban az értelmi és az erkölcsi fejlődéshez járul hozzá, etikus e-alkalmazásnak tekinthető. A World Internet Projecthez számos ország, így – többek között – Magyarország, Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Csehország, Oroszország és Japán is csatlakozott. A WIP fő alapvetése, hogy a televízió után az internet is társadalomalakító tényezővé válhat. A szociális hatások vizsgálata pedig mindannyiunk, minden ország feladata.

A 2007-es magyar jelentés szerint a legfeljebb általános iskolai végzettségű felnőttek körében csupán minden negyedik hazai polgár használja az internetet. Az iskolai végzettséggel (alsó-, közép-, felsőfokú) egyenes arányban nő a számítógép-használat elterjedtsége. Hasonló eredményeket mutatnak más országok jelentései is. Például az Egyesült Királyságban 2007-ben készült jelentés szerint a felsőfokú végzettségűek nagyjából 90 százaléka, míg a legfeljebb középfokú végzettségűek 55 százaléka használt internetet. Csehországban 2007-ben a főiskolát vagy egyetemet végzettek 73 százaléka, az érettségizettek 67 százaléka, a szakiskolát végzettek 34 százaléka, míg az általános iskolai végzettségűek és az alpfokú oktatást be sem fejezők 16 százaléka minősült internethasználónak.

A szintén 2007. évi svéd jelentés arról számol be, hogy az alapfokú oktatásban részt vevő internethasználók (7–11 év) létszámában megelőzték a középiskolásokat (12–16 év), de a 4–6 éves óvodás internetezők száma is megkétszereződött a 2005 óta eltelt két évben.

Magyarországon területileg is erősen megoszlik az internethasználat. Míg a fővárosban a háztartások 45 százaléka van rákötve a világhálóra, vannak régiók, ahol ez jóval alacsonyabb. Például az észak-alföldi régióban mindössze 24 százalék, a dél-alföldi régióban, ahol főleg Szeged emeli a szintet, 32 százalék. Csehországban 2008-ban az internethasználók kilencven százaléka otthonról csatlakozott a hálózatra. Második helyen a munkahely, harmadik helyen pedig az iskola végzett.

A teljes magyar lakosságnak csak alig több mint 34 százaléka, de a 14–17 évesek 90 százaléka vett már részt informatikai oktatásban. Az iskolában átlag félórát, otthon hat órát internetezünk, míg a csehek az iskolában alig kevesebb mint feleannyi időt töltenek az internet előtt, mint otthon.

Előítélet és bizalom

Az időséssel kapcsolatban megfogalmazott internetellenesség már régen nem állja meg a helyét. Miként azon asszertáció sem, miszerint az információs társadalom kirekesztő volna, és csak a gazdagabbak játékszereként funkcionálna. A gyermekek nyitottsága az internet felé valós ténymegállapítás, de az olyan kijelentések, hogy a nőnemű felhasználók vagy más – például faji, etnikai, vallási – társadalmi csoporthoz tartozó internethasználók kizárólag csoportjellegükénél fogva szenzibilisebbek vagy kevésbé fogékonyak a technika vívmányai s így az internet iránt, a statisztikai adatgyűjtés hibáiból vagy az adatokból tévesen levont következtetésekből erednek.

A gyermekek digitális közössége nemcsak lehetséges, de magunk is tapasztalhatjuk a realizációjukat. A fejlett országok globális célkitűzése, hogy a fejlődő világ gyermektársadalmát így vagy úgy, de felzárkóztassák magukhoz. A jövő generációira építenek, melyek már ab ovo digitális generációk lesznek. A digitális gyermekvilág kiépítése vitális érdeke mind az érintett fejlődő országoknak, mind a partnerré válásban érdekelt fejlett, támogató államoknak. Az utóbbiak aránylag kis befektetés árán kiépíthetik a jövőbeli távmunkarendszereiket, s így kiszervezhetik az otthon már túlzottan költségessé váló munkát az olcsóbb élők munkát kínáló államokba. Az információtechnológiai és informatikai, illetve elektronikus eszközöket már a munkavégzés lehetséges megkezdése előtt évekkal el tudják juttatni a felnövő munkaerőnek, akik így nem egyből esnek az IST mélyvizébe, hanem fokozatosan adaptálódnak a távmunkavégzés későbbi munkaeszközeihez. Ha a munkaeszközök tulajdonjoga és birtokjoga elválik egymástól, a (digitális) társadalomfejlődés régi-új fejezete tárul fel előttünk: sokan a dolgozók kizsákmányolását vagy gyermekekkel végeztetett kényszermunkát emlegetnek. Valójában a munkavégzés alsó korhatára emberi jogi kérdés, melyet országról országra a helyi viszonyoknak megfelelően kell közelebbről meghatározni, az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikke 3. bekezdésének megfelelően. A kizsákmányolás pedig a történelemben sem mindig jelentett elégtelen általános életszínvonalat. Sokszor pusztán a profitot csoportosították át a társadalmi struktúrában belül, de ez nem feltétlenül és nem mindig járt együtt tömeges éhezéssel, gyógyszer- vagy lakáshiánnyal, testi-szellemi nyomorral (vesd össze: Egyezségokmány 11. cikk 1. bekezdés, 12. cikk 2. bekezdés c) pont). Mindeközben a fejlődő országok számára az egyedüli kiutat a mai gyermekek és fiatalok jelentik: ők csak előretekintve lábálhatnak ki a fásultságból.

A digitális gyermekvilág globális haszna egyértelmű. Az investálás dolgában akadnak még disszonanciák. A fejlődő államok valamiféle gyarmatosítást sejtnek a tradicionális társadalmuktól idegen, merőben új technológia szocializációs hatásait látva. A fejlett országok pedig nem tudhatják, tényleg megtérül-e a befektetésük, vagy elviszi például

egy junta a jövő hasznát. Az egyik oldalon a bizalmatlanság, a másikon a bizonytalanságérzés dolgozik a digitális gyermekvilág ellenében. A bizalmatlanságra konkrét példát szolgáltat a fentebb idézett kínai WIP-jelentés. Pedig a képletet akár egészen leegyszerűsíthetjük: a bizalmat lehet anyagiakra váltani. Ehhez kell még egy befogadó jogrend és rugalmas társadalmi rendszer. Ahol a jogi háttér biztosított, nem mindig létezik a helyi közösségben a nyitottság az újra, a másra.

Zárás

A digitális gyermekvilág kezét egyelőre semmiképp sem engedhetjük el. Messze még az önjáró gyermektársadalom, és távol a jogot nélkülözni tudó szocializáció. A tárgyi feltételek adottak – azokon nem változtathatunk. Hogy az objektív valóságba mennyi szubjektumot, mennyi egyéni emberi többletet viszünk, az csak rajtunk múlik. Társadalmunk szubjektumokból, azaz jogalanyokból építkezik, akik nemcsak jogok, de kötelességek alanyai is. Ezeket a kötelezettségeket és jogosultságokat pedig a társas egész közössége, illetve a közösség által választott társadalmi képviselők alkotják meg. Minél nagyobb beleszólást engedve az átlagembernek: az átlagválasztónak, illetve a leendő választóknak. Ez utóbbiak alkotják a digitális gyermekvilágot.

Jegyzet

(1) Vessd össze: az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) kormányrendelet (OTÉK).

Irodalom

Esterházy Péter (1991): *Az elefántcsonttoronyból*. Magvető Kiadó, Budapest.
Huerta, E. – Ryan, T. – Igarria, M. (2003): A Comprehensive Web-Based Learning Framework: Toward Theoretical Diversity. In Aggarwal, A. (szerk.): *Web-Based Education: Learning From Experience*. IRM Press Kiadó, Hershey–London–Melbourne–Szingapúr–Peking. 24–35.

Julesz Máté (2007): Az erőszak jogi aspektusa az elektronikus médiában. *Rendészeti Szemle*, 12. 66–74.

Julesz Máté (2008): Mágia a jogban. *Világosság*, 9–10. 123–136.

Julesz Máté
SZTE, Népegészségügyi Intézet

Önazonosságunk kulcsa

Valóban különös is lenne, ha a tudomány, míg föld és tenger minden növényét előkutatja, mellőzné az emberi lélek virágait.” Arany János (é. n., 402.) idézett szavai a // mai napig érvényesek, és azok maradnak, míg nyelvünk él. Ha másért nem, ezért kell természetesnek tekinteni a népköltészet ismeretét, hiszen az nem kevesebb mint a hagyomány rögzítése, melytől nemcsak írott irodalmunk kaphat új szellemi erőt, mint erre példa Balassitól Csokonain és Arany Jánoson át Weöres Sándorig és Nagy Lászlóig, Kiss Annáig számos szerző, hanem a mai olvasók is. Kötelességünk tehát gyökerekké válnunk, hogy éltesük az utánunk következőket, népköltészetünk olvasóit (esetleg gyűjtőit, átdolgozóit).

Annál is inkább, mert minden nemzet szellemi múltjának, karakterének egyik lenyomata a népköltészet: a továbbélés olyan értéke, mely nélkül nincs jövő. Elég arra gondolnunk, hogy mint minden – így napjainkra az egyre gazdagabb, írásban rögzített szóbeli – irodalmi mű, azt is láttatja, milyen volt építészetünk, bútor- és tárgyi világunk (egyetlen